

- Grønne sammenhænge, flora og fauna
- Granada, aktiviteter og faciliteter

INDTRODUKTION.

Øst for Paradis er ca. 30 km² stort område med 11.000 borgere og ligger mellem Viborg-søerne og Tapdrup og mellem Nordre Ringvej og Nørreå og omfatter bl. a. Asmild, Bruunshåb, Houlkær, Rindsholm og Tapdrup.

Borgerplan 2016 for Naturområde Øst for Paradis er en opdatering af Borgerplan 2012 for Naturområde Øst for Paradis:

Demokratiudvalget i Viborg Kommune bevilgede økonomisk støtte til 2 workshops, hver med 30 - 50 deltagere.

- *22. november 2011, som resulterede i en Hvidbog med 270 idéer; samlet set blev der arbejdet med sammenhæng, overblik, bæredygtighed og tilgængelighed i respekt for forskellighederne.*
- *21. maj 2012, som resulterede i hvidbogen Fra Ord til Handling og arbejdsgrupper blev nedsat, Flora- og Faunagruppen, sti-gruppen og Granada-gruppen.*

Resultat: Borgerplan med forslag til handlinger, der kan indgå i borgernes, foreningers bl.a.

grundejerforeningers, Kommunens, institutionernes, Naturstyrelsens, landmændenes og andre virksomheders arbejde i Naturområde Øst for Paradis, f.eks.

- *Natursporet Øst for Paradis – Houlkær – Tapdrup Kirkesti afmærket i 2013*
- *Madpakkehus, 2 shelter og bro i søen bygget i Granada i 2015*
- *Grønt Partnerskabsprojekt Elever gir naturen et pift og får nye kompetencer på klostermarken i Viborg gennemført i 2015; i projektet er udarbejdet undervisningsmateriale om naturpleje – også med vigtige som informationer om pleje af lysåbne natur i hele området Øst for Paradis*

I øvrigt har Viborg Byråd

- *I 2013 vedtaget Grønne sammenhænge (Natur- og Parkpolitik som indeholder 4 overordnede målsætninger/temaer - **Mangfoldighed, Livskvalitet, Engagement og Oplevelser** - med 19 målsætninger og 34 indsatsområder) og*
- *I 2015 vedtaget Strategi for Viborg Naturpark i 2015.*

Borgerplan 2016 for Naturområde Øst for Paradis er lagt også på Houlkærportalen og de modtagne bemærkninger indarbejdes.

Initiativgruppen Houlkær har godkendt den i repræsentantskabsmøde den 24. februar 2016

Henrik Søgaard
Formand

Indholdsfortegnelse

1. Flora og Fauna – Indledning og inddeling i indsatsområder.....	3
1.1 Område 1 - Klostermarken, Sønderhede og bakkerne ned mod Bruunshåb.	4
1.2 Område 2 – Nørreådalens	8
1.3 Område 3 – Området øst for Houlkærbebyggelsen	11
1.4 Område 4 – Lysåbne arealer nær bebyggelser	12
2. Stier.....	16
2.1 Kort beskrivelse af eksisterende stier	16
2.2 Forslag til 2 nye stier	16
3 Projekt i Granada – aktiviteter og faciliteter	18
3.1 Kort beskrivelse af området	18
3.2 Bevægelse og leg.....	18
4. Gennemføre planen herunder økonomi.....	23

1. Flora og Fauna – Indledning og inddeling i indsatsområder.

Oplevelsen af naturen er tæt knyttet til udsigter og stier. Det er meget vigtigt stedse også at have fokus på lodsejernes perspektiv, søge den gode dialog; stierne kan være med til at "styre" hvor folk går, men kan også være med til at bringe flere folk ud i området – og dermed mere brugsslitage. Stierne skal være en del af lodsejernes sikkerhed for, at folk ikke indtager det hele. Stier har også stor betydning for vildtets levevilkår især i yngleperioden. Tydelige forventninger til hundeejerne i de forskellige områder er også væsentlige.

Naturlige udsigter skal plejes ved jævnligt at bekæmpe opvækst, hvad enten det er selvsåede træer eller pil og rørskov i moser og Søen – f.eks. er det vigtigt at kunne se vandfladen, når man går på vej og sti langs Viborg Nørresø.

Området nord for Nordre Ringvej har skov og fin udsigt mod syd ligesom der er fin udsigt fra Regionshospitalet over Naturområde Øst for Paradis

Indsatsen kan foregå i mange områder og med mange forskellige virkemidler. For overskuelighed i forslagene inddeles i 4 hovedindsatsområder:

Område 1: Klostermarken, Sønderhede og bakkerne ned mod Bruunshåb.

Område 2: Nørreådalens

Område 3: Området øst for Houlkærbebyggelsen

Område 4: Lysåbne arealer nær bebyggelserne

For hvert område er i næste afsnit angivet arbejdsgruppens forslag til indsatser for naturgenopretning og evt. rekreative tiltag og stier.

I øvrigt har Naturstyrelsen udført serviceeftersyn af § 3 områderne i Viborg.

1.1 Område 1 - Klostermarken, Sønderhede og bakkerne ned mod Bruunshåb.

Området er i grove træk afgrænset således:

- mod vest og syd af Vinkelvej
- mod øst af Vibækvej og Pramhusvej
- mod nord af Tapdrupvej og Overlund by

Området er et kuperet morænelandskab omgivet af vand mod vest (Søndersø og Søndermølle Å) mod syd (Søndermølle Å og Nørreåen) og mod øst (Vibæk). Området er gammelt landbrugsland med marker og skove. Området er naturmæssigt særdeles spændende med adskillige småsøer, moser, heder, overdrev, skove, krat og åer/ådale. I området findes desuden forskellige fortidsminder og spor fra middelalderen.

Området udgør det nordøstlige hjørne af DEN GRØNNE KVADRANT, og kan i grove træk opdeles således:

1. Mod vest ligger Klostermarken
2. Centralt i området ligger Viborg Golfklubs golfbane
3. Den sydlige del med Bruunshåbskovene
4. Den østlige og nordøstlige del med landbrugsarealer og Skovsgård Skov

1.1.1 Klostermarken

Klostermarken er 71 ha og henlå en årrække som et af forswarets øvelsesterræner, men blev i 2002 i forbindelse med nedlæggelsen af Prinsens Livregiment i Viborg overtaget af Skov- og Naturstyrelsen.

Arealet ligger meget bynært i forhold til Viborg, med ideelle muligheder for en række rekreative udfoldelsesmuligheder. Arealet er for en stor dels vedkommende ubevokset, hvilket giver et uforligneligt indblik til Viborg.

Arealopgørelse i hektar per 1. januar 2008: 29 skov, 32 slette, 1 sø, 3 mose, 5 hede, i alt 71

Klostermarken ejes og drives af Naturstyrelsen se

<http://naturstyrelsen.dk/media/nst/Attachments/04Klostermarkenaug09.pdf> med det overordnede mål, at Klostermarken skal fungere som nærrekrativt område for Viborg. Området skal derfor

bevares som et overvejende åbent, varieret og kuperet landskab. Området er robust og derfor skal de rekreative muligheder styrkes.

I Ødalen er efter aftale med Naturstyrelsen og Viborg Kommune afmærket et 6 km mountainbike-spor som indgår i planerne for 100 km MTB-spor rundt om Viborg se <http://viborgmtbspor.dk/sporet/>

Klostermarken er ubebygget. Landskabeligt opfattes dette område som værende delt ved Brodding Bjerg i to dele. Om Klostermarkens geologi, biologi og værdi som rekreativt område har mange skrevet meget - netop fordi området er så fantastisk. Kort kan det siges, at når man færdes på den nordlige del betages man af de storslåede udsigtsforhold, og når man færdes på den sydlige del nyder man intimiteten i de mere lukkede/begrænsede landskabsrum og af botanikken og dyrelivet m.v.

- Den nordlige del er karakteriseret ved at være et relativt højt beliggende åbent, bølget landskab, der skrånede ned mod vest. Der er derfra en fornem udsigt over søerne og Viborg by.

Denne udsigt er dog på vej til at drukne i et hurtigt opvoksende ungt egekrat, som for tiden synes at brede sig fuldkomment uhæmmet, idet dog et areal i den centrale del er holdt som et lysåbent græsareal ved slåning af vegetationen. I det nordøstlige hjørne af området ligger et højparti, hvorpå står en "udsigtsbænk". Dette udsigtssted har været besøgt af vores dronning Margrethe II i forbindelse med fejringen af 750-året for Jyske Lov - netop for derfra at få et samlet imponerende udsyn over Viborg by. Denne høj har jeg derfor efterfølgende kaldt for "Dronningehøjen". I "Regionplan 2005 for Viborg Amt" og i Viborg kommunes kommuneplan 2009 og 2013 er det for en nordlig del af Klostermarken bestemt, at arealet skal friholdes for bebyggelse og beplantning, som kan forringe indsigten til Asmild Kirke. Det omhandlede areal er den del af Klostermarken, der ligger nord for den rette linje mellem P-pladsen ved "Overlund Krigshavn" og det nordøstlige hjørne af Nordisk Park; i 2015 blev træerne høstet til flis.

Den aller nordligste del af Klostermarken hæver sig ret markant i forhold til den nord for området forløbende vej (som også hedder Klostermarken). Dette markante terrænspring danner i sig selv en naturlig barriere mellem Klostermarken og byområdet nord for. Tanken om at være varsom med skovrejsning i forhold til udsigtspunkter og en række særlige landskabselementer har været afgørende for mange planer om fredning og skovrejsning m.v. Ud over den nordligste del af Klostermarken bør også en sigtelinje fra "Dronningehøjen" til gravhøjen ved Brodding Bjerg sikres ved friholdelse for høj beplantning. Ligeså bør også den opvoksende trævækst omkring og syd for gravhøjen fjernes for at sikre udsigten mod syd fra højen. Det bør i virkeligheden overvejes helt at frilægge det imponerende Brodding Bjerg for skovbevoksning og retablere lyngbeplantningen. Endvidere bør dalbunden mellem Ødalen og skrænterne øst derfor til stadighed friholdes for spontant opvoksende skov og krat. Arbejdet bør udføres hurtigst muligt, så de selvsåede træer ikke ender med at blive til fredsskov. De nævnte begrænsninger på udbredelsen af træbevoksningen er ikke til hinder for, at der i øvrigt kan etableres nye samlede træbevoksninger på den nordlige del af Klostermarken. Det kunne overvejes i disse bevoksninger (småskove) at iblande en smule nåletræer til gavn og glæde for mange pattedyr og fugle. Selvfølgelig kan små klynger af træer, der kan være med til at skabe perspektiv i landskabet.

Det skal i øvrigt nævnes, at det næppe vil være anbefalelsesværdigt at lade hovedstisystemer vokse til således, at de får karakter af lukkede skovstier. Det bør altid tilstræbes at sikre gode oversigtsforhold omkring disse stiforløb.

- Den sydlige del af Klostermarken - fra Brodding Bjerg og sydpå - er mere kuperet med lukkede skov- og kratområder vekslende med åbne hedeblader, der for tiden afgræsses af får. Sydvest herfor kommer Søndermølle Å glidende frem fra broen under Vinkelvej og løber sydøst på langs gennem Ødalen. Langs Ødalens vest side ligger på denne strækning 3 enfamiliehuse + 1 spejderhytte.

Mellem Ødalen og Stof Sø ligger på et meget kuperet terræn en lille skov med stilkeg, gamle krogede fyrretræer og rødgraner m.v. I skoven er der et godt stisystem, der benyttes af mennesker der går eller løber omkring på stierne eller som cykler på mountainbikes. Mountainbikerne føler sig tilsyneladende godt hjemme på alle stier i og omkring såvel de her nævnte skovområder som i Forstbotanisk Have og Bruunshåbskovene. Deres udfoldelser sætter sig bogstavelig talt dybe spor mange steder - specielt hvor de ved stejle nedkørsler må bremse hårdt op for tværgående trafik. Det ses flere steder på Ødalen. Påvirkningen på terrænet er nogle steder så kraftig, at det muligvis må siges at være i strid med den i 1959 tinglyste fredning for området. Fredningen bestemmer blandt andet: "Terræændringer er ikke tilladt, dog tillades det forsvaret (matr. nr. 12 a Overlund, Asmild sogn) at foretage terrænkørsel, graveøvelser o.l.". Det er derfor et spørgsmål, om ikke der i forbindelse med en gennemgang af samtlige eksisterende stier og eventuelt supplerende nye stiforbindelser i områderne bør tages kontakt til Mountainbikerne med henblik på at få aftalt, hvor de må køre og hvor de ikke må cykle.

En gennemgang af alle eksisterende og planlagte nye stier bør gennemføres med henblik på at få tilvejebragt gode foldere med information om de forskellige ruter, deres længde og hvad man kan se/opleve på turene. Sådanne foldere og permanente orienteringstavler bør være tilgængelige på alle kommunens P-pladser i områderne.

Status 2016

- Udsigten fra Dronningehøjen til Asmild Kirke og over Byen er forbedret ved at selvsåede egetræer er skovet – i princippet så arealet hvor skovrejsning er uønsket efter kommuneplanen er friholdt for træstammer.
- 1000 elever samt lærere og pædagoger har plejet naturen på Klostermarken i 5000 timer i Grønt Partnerskabsprojekt Elever gir naturen et pift og får nye kompetencer på Klostermarken i Viborg. I projektet er også udarbejdet praksisnær undervisningsmateriale, som giver relevante informationer generelt om pleje af lysåben natur
<http://www.natlan.dk/Baggrund%20projekter/Ellever%20gir%20naturen%20et%20pift/Aktiviteter%20elever%20gir%20naturen%20et%20pift.htm> -

1.1.2 Forslag til forbedringer af Klostermarken

1. Sikre udsigten til Asmild Kirke og over Viborg by fra den nordlige del af Klostermarken ved at arealet nord for en linje – (Søen i det nordvestlige hjørne) til (det nordøstlige hjørne af Nordisk Park) plejes som lysåbent overdrev herunder skal stubbe fræses til jordoverfladen
2. Sikre udsigten fra Dronningehøjen til Brodding Bjerg
3. Sikre udsigten over Mølleådal fra Brodding Bjerg ved at opvækst på sydsiden af Brodding Bjerg fjernes og arealet frem over plejes som lysåbent overdrev, evt. med afgræsning og passende låger i indhegningen for gående
4. Minimere skader på natur og flora ved at regulere cykelrytterfærdslen
5. Tilstræbe at der stedse er udsigt til søernes vandflader, bl.a. ved at fjerne noget af krattet ved søen i det nordvestlige hjørne af Klostermarken
6. Fremme "naturlige" overdrev ved fortsat udpine lysåbne arealer ved at fjerne biomasse, dvs. slå og høste græs og undgå gødskning.

1.1.3 Arealet øst for Klostermarken og øst for Golfbanen

Her ligger bl.a. Smediegård – en landbrugsejendom, der tidligere har været brugt til skoleformål og nu er tom. Kan overvejes anvendt til at dyrehold bl.a. til at understøtte naturpleje og MTB-center.

1.1.3 Golfbanen

Viborg Golfklub's golfbaneanlæg ligger naturskønt på arealer, der strækker sig fra Brodding Bjerg i vest til Krathøj i syd og videre til Sønderhede Gård i øst. Arealerne er smukt bakkede med flere søer og småskove. Fra store dele af banerne er der en fin udsigt mod vest ind over søerne og Viborg by. Over arealerne forløber veje og stier med adgang for offentligheden. Golfbanen er veldefineret med hensyn til benyttelse og fremtræden.

1.1.4 Det sydlige område

Det sydlige område defineres her som områderne syd for Klostermarken og golfbanen, mod vest og syd ud til Vinkelvej/bebyggelsen langs Vinkelvej, og mod øst til Vibækvej og Kjeldvej. Området er særdeles varieret med Søndermølle Å og ådalen mod vest og syd, med Vibækvej, Gl. Asmild, småsøer, skov og smuk udsigt over Nørreådalens mod øst, og med de stejle skovbevoksede skråninger op mod de lysåbne græsbevoksede arealer omkring Krathøj, Gammeljordhøj og Gadelamhøj. Disse græsbevoksede arealer er ikke indhegnede. Græsset slås 1-2 gange årligt. I skrænterne ned mod Nørreådalens findes fortsat kulturhistoriske spor i form af gamle hulveje, som i sin tid forbandt Viborg med pramdriften på Nørreå. I øvrigt benyttes vejene og stierne i området flittigt af fodgængere, løbere og cyklister. På grund af det kuperede terræn benyttes stisystemerne tillige af skiløbere når vejret om vinteren tillader det. I området er der flere steder opstillet borde med bænke.

1.1.5 Forslag til forbedringer af det sydlige område

1. Fremme "naturlige" overdrev ved at udpine jorden, fjerne afklippet græs eller lade husdyr afgræsse på større arealer end nu.

1.1.6 Det øst- og nordøstlige område

Det øst- og nordøstlige område skal her forstås som arealerne nord og øst for golfbanen - ud til det samlede områdes afgrænsning mod øst og nord, jf. indledningen. Også hér har vi at gøre med et særdeles varieret landskab. Nord for golfbanen ligger græsmarker og småskove med enkelte søer. Her ligger også en større privatejet lystejeendom med heste og frugtplantager. Mod øst ligger et par smågårde med deres marker, og længst mod nordøst/øst ligger Skovsgård Skov og Vibæk, som især for botanikere er meget spændende. Mod syd afgrænses området af den nu nedlagte Fårup-Viborg-jernbane (cykelrute 2) og Vibækvej med Pramhus og Vibæk Mølle, som begge ifølge kommuneplanen er bevaringsværdige. Skovsgård Skov og Vibæk dalen er i fredningsplanlægningen udpeget som et særligt biologisk beskyttelsesområde. I området bør anlægges en stiforbindelse fra Tapdrupvej i nord (hér koordineret med den fortsatte stiforbindelse nordpå) til den nedlagte jernbane i syd. Den røde/gule stierute gennem Skovsgård Skov kan fint indgå i dette stiforløb. Det bør overvejes også at supplere dette stiforløb med borde/bænke.

Det er også rart med græssende køer og heste på disse bynære græsarealer.

Tidligere – ca. 1910 - var der spang over Nørreåen, så man kunne gå fra Tapdrup til Vinkel ("Pas på det løse bræt" Fr. Lindgårds mor, når Frederik og søsteren skulle besøge bedstemor i Vinkel), lige som at der var et velegnet badested i Nørreå, hvor karle fra Tapdrup kunne mødes med piger fra Vinkel (Fr. Lindgård)

Viborg Kommune har i 2015 udarbejdet projekt til at restaurere Vibæk – arbejdet forventes udført i 2016.

1.1.7 Forslag til forbedringer af det østlige og nordøstlige område

1. Udpine jorden ved afgræsning eller slå og fjerne græs 1 – 2 gange om året på lysåbne og dermed hjælpe sarte arter frem

2. Afmærke sti (trampesti på i den sydlige ende) i princippet langs Vibæk fra Tapdrupvej til Nørreåstien og henvise til stien ned til åen. På de offentlige arealer er græsset slået i et tydeligt spor og dyr afgræsser – det er fint.
Enkelte steder er sporet meget vådt – der står tit vand og det er ønskeligt sporet forbedres med trædesten eller andet, så man kan passere nogenlunde tørskoet.

1.2 Område 2 – Nørreådal

1.2.1 Beskrivelse og udfordringer

Nørreådal er 5 – 700 m bred og ca. 500 ha stor mellem Rindsholm, Bruunshåb og Tapdrup og er Natura2000 område. Dalen fortsætter på samme måde mod øst og størrelsen er indtil Vejrumbro yderligere 200 ha.

Nørre-ådal er en markant ådal gennemstrømmet af Nørreåen og et udpræget privat landbrugsområde med afvekslende opdyrkede og afgræssede arealer. En meget stor del af Nørre-ådal består af drænede enge og moser, eller store sammenhængende arealer med høj sødgræssump, pilesumpe samt en del skovbevoksede tørvemoser, men også en del veludviklede væld og rigkær med sjældne planter, herunder i hver fald tidligere gul stenbræk og blank seglmos. Men opdyrkning og afgræsning er ophørt i stor udstrækning bl.a. fordi området bliver mere vådt, når (tørve-)jorden sætter sig. Mon flere og mere gennemgribende grødeskæring eller regulering af vandtilførslen til Åen vil afhjælpe noget af oversvømmelserne på engarealerne? Eller er det modsatte, der er brug for? (Se side 15 i [http://viborg.dk/db/Kommune.nsf/pdf/noerreaa_redagoerelse/\\$File/noerreaa_redagoerelse.pdf](http://viborg.dk/db/Kommune.nsf/pdf/noerreaa_redagoerelse/$File/noerreaa_redagoerelse.pdf)).

Et af de store problemer ved pleje af Nørreådal er også opdelingen i mange små jordlodder.

Der er altså landbrugsarealer, som landbruget ikke har de store interesser i, men nogen må betale plejen heraf. Med ønsket om, at Landbruget og Grønne organisationer, gæster og naboer og kommunen i bred forstand kan indgå i et frugtbart samarbejde om at forbedre biodiversiteten i Viborg Kommune kan man måske afklare interesser ved at tage udgangspunkt i Økonomisk råds rapport 2012, <http://www.dors.dk/graphics/Synkron-Library/Publikationer/Rapporter/Milj%F8%202012/Disk/Samlet%20kapitel%20II%20ny.pdf>

Af udsagnene fremgår jo, at biodiversiteten er gået tilbage, og at kvaliteten af naturområderne er forringet samt begrundelserne for disse ændringer mv.

I fortsættelse heraf kan drøftelserne om at tage landbrugsarealer ud af produktion, forslås følgende til drøftelse med landbruget:

Tiltag	Hvem gør hvad?	Bemærkninger
Udtagning af landbrugsjord	Lodsejeren beslutter	
Udvælgelse af arealerne	Kommunens naturplan	
Betaling for mistet produktionjord	Landdistriktsmidler EU's ekstensiveringsstøtte	NaturErhvervstyrelsen bevilliger pengene
Information af landmændene	LMO og Kommunen	

Tabel. Opgørelse af tiltag og hvem gør hvad

Som det fremgår af 'udsagnene' må naturarealerne udvides, og det kan kun ske på bekostning af landbrugsarealer. For landbrugsarealer, som ikke passer ind i bedriftens nuværende produktion, kan

landmanden tilmelde sig en EU støtteordning. Alle landbrugsarealer, der overgår til natur vil forøge biodiversiteten, MEN nogle arealer er i denne sammenhæng mere velegnede, nemlig arealer, hvor

- Eksisterende naturarealer udvides
- Udfylder huller mellem naturarealer

For at gøre landmændene opmærksomme på muligheden for at opnå ekstensiveringsstøtte til landbrugsarealer, der ikke længere passer ind i produktionen, må der gennemføres et oplysningsarbejde. Dette oplysningsarbejde kunne gennemføres af LMO, f.eks. via fagblade og LMO's oplysninger til medlemmerne.

Kommunen kan af sine registreringer af naturlokaliteter udpege områder, hvor det vil være specielt interessant at få konverteret landbrugsarealer til natur, jfr. ovenfor. Her må informationen møntes på lodsejerne i konkrete afgrænsede områder. Disse initiativer kan formentlig kombineres med LMO's oplysningskampagne?

Som pilotområde til afprøvning af metoden kunne udpeges Nørreådal. Her sker pt. mange initiativer, og der er stort kendskab til lodsejerkredsen.

Nørreådal er en del af habitatområde N30 Lovns Bredning, Hjarbæk Fjord og Skals, Simested og Nørre Ådal, samt Skravad Bæk, men arter og naturtyper, som skal beskyttes, er alvorligt truet.

1.2.2 Naturgenopretning i Nørreådal

Som nævnt har store dele af Nørreådal ligget uplejet/udyrket hen i nogen tid, og nu tilbyder Foreningen Nørreådal BIOM Amba, der er dannet i 2012 efter initiativ af LMO (Landbo Midt Øst), netop at høste, transportere, afregne og garantere enkeltbetaling, når arealerne hverken gødes eller sprøjtes. Enggræsset leveres til bioforgasning på forsøgsanlægget i Foulum.

Derfor er skabt en organisation på forretningsmæssig basis, der også skaber store natur- og miljøfordele – ådalen gror ikke til, næringsstoffer kvælstof, fosfor og kalium fjernes fra ådalen og kan tilføres højere beliggende landbrugsarealer – i gamle dage sagde man jo "engen er agers moder."

Efter oplysninger i forprojektet forventes

1. at udbyttelniveauet på de forskellige arealtyper ligger mellem 1 og 9 tons tørstof pr. ha pr. år.
2. at fjernelse af kvælstof og fosfor fra områder nær vandmiljøet vil ligge i størrelsesordenen 40-180 kg N/ha og 7-20 kg P/ha og vil give mulighed for øget biodiversitet. Udbyttet forventes at være størst, når der tilføres kaliumgødning

Potentialet for kombineret erhvervsmæssig og rekreativ udnyttelse er meget stort og det kræver stærk indsats fra offentlig/kommunal side for at koordinere den fremtidige indsats, så hele spektret af muligheder udnyttes.

Men hvordan vil man sikre rentabiliteten i forhold til biomassen fra engene. Når biomassen køres væk forsvinder næringsstofferne – ganske efter hensigten – og det betyder, at der over tid vil blive mindre og mindre biomasse at høste. På et tidspunkt vil det ikke længere kunne betale sig. Skal en støtteordning tage højde for det?

I den forbindelse kan nævnes, at Naturstyrelsen forbereder en ansøgning til EU Kommissionen om et Integreret LIFE naturprojekt (Natura 2000) med arbejdstitlen: "Landmanden som Naturforvalter - incitament".

Projektet er placeret med projektledelse hos Naturstyrelsen Himmerland med inddragelse af lokale

interessenter, herunder kommuner og lokale landbrugsorganisationer, som er afgørende for at forankre indsatsen hos landmanden.

Pilotområdet omfatter 7 Natura 2000-områder, hvor der er stort potentiale for at skabe national gunstig bevaringsstatus for især den truede naturtype rigkær, men også kildevæld og andre våde naturtyper, ved at sammenkæde arealer og øge robustheden.

Viborg Kommune indgår i projektet, idet projektområdet omfatter de to Natura 2000-områder N30 med Lovns Bredning, Hjarbæk Fjord og Nørre ådal og Skals Ådal samt N33 Tjele Langsø og Vinge Møllebæk. ...

Vision - I juni måned en eng med blomstrende trævekroner, bidende ranunkel og eng-forglemmigej ud som et grønt tæppe med masser af lysende farver i lyserødt, gult og blå. Her er man ikke i tvivl om, at engen rummer mange arter. Om foråret især vadefugle som vib, dobbeltbekkasin, rødben og småfugle som engpiber, sanglærke og gul vipstjert. Hen på sommeren ses også græssende kvæg fra de veje, som også bruges i forbindelse med høst og transport af biomasse og tilsyn med kvæg mv.

1.2.3 Naturpleje

Risikoen for en fremtidig stærk ensidig udnyttelse af området er til stede. Vigtigheden af en samlet naturplan er påtrængende, før de nuværende planer for den erhvervsmæssige udnyttelse er endeligt fastlagte.

1.2.4 Stier og anden rekreativ udnyttelse

Muligheder for offentlig adgang til selve området er begrænsede, men der er gode adgangsforhold til randområderne ligesom der arbejdes med tanker om en sammenhængende sti langs Nørreå fra Rindsholm til Tapdrup og Vejrumbro og genetablere spang over åen til stiforbindelse Tapdrup - Vinkel. En samlet plan for et hensigtsmæssigt stisystem skal prioriteres højt.

1.2.5 Status januar 2016

- Viborg Byråd har i juni i 2015 sendt høringsvar til Naturstyrelsen om Vandområdeplan 2015-2021 for Randers Fjord og bl.a. foreslået at muligheden for at genslynge Nørreåen fra Rindsholm til Vejrumbro undersøges; Naturstyrelsens vedtagelse af vandområdeplanen afventes
- Nørreådalens BIOM AMBA er stiftet i 2012 og et kommercielt leverandørselskab, som står på skuldrene af BioM-projektet, hvis formål har været at finde nye midler og metoder til at udnytte engarealerne omkring Nørreådal. Leverandørselskabets opgave er at finde græsarealerne og lave aftalen med lodsejerne om at høste deres græs, så der ikke bliver trukket i landbrugsstøtten, Kunsten er så at sikre effektiviteten i en samarbejdsaftale med en maskinstation til den rigtige pris og det har kunnet lade sig gøre. (Høster enggræs til 45 øre pr. kg TS og sælger det til 53 øre [http://www.lmo.dk/Nyheder/Miljoe/Artikel-\(Visning\)?Action=1&NewsId=220&M=NewsV2&PID=7353](http://www.lmo.dk/Nyheder/Miljoe/Artikel-(Visning)?Action=1&NewsId=220&M=NewsV2&PID=7353))

1.2.6 Konkrete forslag til forbedring af Nørreådal

- Kommunen udpeger bl.a. på grundlag af sine registreringer af naturlokaliteter, hvor det vil være specielt interessant at få konverteret landbrugsarealer til natur, drøfter udpegningerne og handleplaner i relation til Natura2000 planerne med landbrugsorganisation og grønne organisationer.
- Kommunen undersøger mulighederne for at fjerne næringstoffer fra lysåbne naturarealer ved at høste biomasse herunder græs og levere til BIOM (biogasanlægget i Foulum)
- Bidrage til ovennævnte LIFE naturprojekt (Natura 2000) med arbejdstitlen: "Landmanden som Naturforvalter - incitamenter".

1.3 Område 3 – Området øst for Houlkærbebyggelsen

1.3.1 Kort beskrivelse af området

Det trekantede område på ca. 120 ha afgrænses mod nord af Nordre Ringvej – mod syd/sydpst af Randersvej og mod vest af Houlkærbebyggelsen.

Området er privat ejendom og bruges hovedsageligt til traditionel landbrugsdrift fra 5 – 6 ejendomme. Der er et mindre skovområde i den vestlige del og i den centrale del af området ligger en række mindre søer/vådområder og beplantninger, der naturmæssigt set forlener området med betydelige naturværdier.

1.3.2 Visioner for yderligere indsats for naturen og den rekreative brug

Med en umiddelbar tilknytning til den eksisterende bymæssige bebyggelse i Houlkær/Overlund og evt. fremtidig byudvikling mod øst, vil behovet for naturområder og rekreative udfoldelsesmuligheder være stigende.

Arbejdsgruppen mener, at trekantområdet har stort potentiale for både naturgenopretning, en intensiveret naturpleje af §3-områderne og etablering af bedre adgangsforhold for publikum.

Området er privat ejet og eventuelle tiltag skal fra første færd udvikles i samarbejde med lodsejerne. På kortere sigt bør der udarbejdes en naturplan for området.

På længere sigt kan man tænke sig, at området overgår til offentligt eje.

1.3.3 Naturgenopretning

Området har allerede en kerne af værdifuld natur i form af mindre skovområder, søer og beplantninger. En udbygning af disse kerneområder vil skabe en betydelig naturmæssig og rekreativ "merværdi" i området.

Arbejdsgruppen forestiller sig, at en skovrejsning på de åbne landbrugsarealer i kombination med åbne naturtyper, åbning af dræn og skabelse af forbindelseslinjer mellem de forskellige biotoper kunne tilføje arealerne store naturværdier. Nuværende skov vest for Viborg har jo stor værdi, og noget tilsvarende ønskes mod øst.

Skovrejsning med hovedsagelig forskellige arter af løvtræ kunne udføres frivilligt af de private lodsejere med tilskud fra staten, eller områderne kunne opkøbes af det offentlige med skovrejsning for øje evt. i samarbejde med Naturstyrelsen. Bygningskomplekserne med et mindre areal tilknyttet kunne evt. blive liggende i privat eje i en afgrænset årrække som beboelse for de nuværende ejere.

Det er vigtigt at pointere, at sådanne tiltag skal ske af frivillighedens vej og ikke ved ekspropriation. Incitamenterne for lodsejerne vil som i talrige andre skovrejsningsområder være øget ejendoms værdi, et naturmæssigt attraktivt bosted og stor salgbarhed. Incitamenterne for lodsejerne vil være størst i salgssituationer eller ved overgang til anden beskæftigelse eller pensionering.

1.3.4 Naturpleje

Der er behov for en opdateret registrering af områdets naturværdier.

Der er 8 registrerede §3-områder og § 3-laget er opdateret for Viborg Kommune - se bl.a. [Miljøportalen](#).

En undersøgelse af drænforholdene i området bør iværksættes og evt. tidligere vandløb og forbindelseslinjer mellem områderne genetableres; den åbne grøft mellem søerne blev rørlagt i 1940-erne. Potentialet er ukendt, men formentlig til stede.

1.3.5 Stier og anden rekreativ udnyttelse

Der bør allerede nu i forståelse med lodsejerne etableres et stinet gennem området med forbindelse sydpå til område 2. Et stisystem tilrettelagt på den rigtige måde kunne danne forbindelse mellem Houlkær-/Overlundbebyggelsen og de betydelige rekreative arealer syd for Randersvej. Eksisterende markveje kunne i betydeligt omfang benyttes, men i et vist omfang vil der være behov for nye stier og adgangsmuligheder.

Også dette tiltag vil kræve opbakning fra lodsejerne. Tilrettelagt på den rigtige måde vil stisystemet kunne fungere uden væsentlige ulemper for lodsejerne, men til stor gavn for publikum. Der er mange eksempler på etablering af stianlæg over privat ejendom – f. eks. projektet ”Spor i landskabet”, hvor landbruget til stor glæde for publikum har tilbudt adgangsforhold over privat ejendom i form af afmærkede stier. Konkrete forslag til stier behandles i afsnit 2.

1.3.6 Forslag til forbedringer i området Øst for Houlkærbebyggelsen

1. At opdatere områdets naturværdier
2. Åbne rørlagte vandløb og retablere forbindelser til moserne

1.4 Område 4 – Lysåbne arealer nær bebyggelser

1.4.1 Kort beskrivelse af området:

Græsrabatter på veje og stier samt 15 – 20 arealer i alt 50 – 80 ha fremstår med græs og enkeltstående træer og buske.

Græsarealer nær bebyggelser, f.eks.

- Græs som boldbaner og legepladser, der slås tit
- Græs mellem bebyggelser, der behandles vidt forskelligt bl. a.
  - Slås tit, næsten som græsplæne – (ved Odshøj, Nørresøbakken og ved en del af Fennebakken ret ofte),
  - Arealet slås ikke/afgræsses ikke tilstrækkeligt, så det gror sammen og invasive arter som rose og gyvel kan true
  - Arealer slås 1 gang om året og græsset bliver liggende, idet der også flere gange om året slås til trampestier. Efter år lider arealet af overgødsning.

1.4.2 §3-områder

Søer og moser får typisk til ledt overfladevand fra kloakerede områder og driften forestås så af Energi Viborg Spildevand

Hede og overdrev har tidligere været typiske for området.

Nørremølle Enge nord for Viborg Nørre Sø er blevet genoprettet

- <http://oplevelser.viborg.dk/Natur/Ud-i-naturen/Noerremoelle-Eng/Vaadomraadeprojektet-Noerremoelle-Eng..>

Langs Vibæk er der ligeledes en fersk eng.

1.4.3. Visioner for yderligere indsats for naturen og den rekreative brug

Nogle af de gode råd fra biologi-klassen på VGHF:

- Det vil være spændende at nedsætte en gruppe af lokale brugere og eksperter på området. Når man kendte rammen – lovgivning og økonomi til udvikling af miljøet i vores område – kunne denne gruppe drøfte mulighederne sammenholdt med, hvad der ville være mest efterspørgsel på.

- Det er vigtigt, at vi ikke forandrer naturen så meget at det ikke længere er natur, bare for at tilfredsstille publikum.
- Det er vigtigt at vi giver folk en oplevelse af, at de må bruge naturen. Man må gerne kunne plukke blomster og tage med hjem til sin bedstemor.
- Naturen og blomsterne er ikke ejet af dem der er naboer til et område. Vi må alle gerne færdes i den.
- Det man laver, skal kunne vedligeholdes på en ordentlig måde.

Kort beskrivelse af naturtyper:

Ferske enge med lavt voksende, lyskrævende og artsrige græsser og urter, der tåler græsning og slåning. Græsserne er normalt dominerende, og urtevegetationen har en overvægt af flerårige arter meget gerne op mod 50 forskellige arter af planter pr. m² på en eng drevet uden gødsning og omlægning og med græsning eller høslæt. En eng med blomstrende trævlekrone, bidende ranunkel og eng-forglemmigej ser i juni ud som et grønt tæppe med masser af lysende farver i lyserødt, gult og blå. Her er man ikke i tvivl om, at engen rummer mange arter. En del af engens planter er sjældne planter. Næsten 25 % af alle rødlistede planter vokser på enge eller i moser. Blandt disse finder man maj-gøgeurt, purpur-gøgeurt og engblomme.

Rigt dyreliv med insekter og padder samt fugle; på nogle af arealerne græssende kvæg, heste og får om sommeren.

Overdrev med en tæt sammenhængende grønsvær bestående af en lang række særlige blomsterplanter og græsser. Nogle af disse er meget sjældne her i landet. Der findes endvidere et naturligt islæt af karakterfulde træer og buske, f.eks. eg, gran, fyr, birk, røn, æble, blomme og kirsebær. Nogle af områderne med græssende dyr.

Søer med sumpplanter i de fugtige områder på land tæt ved søbredden, hvor grundvandet står højt, og de breder sig ud i søen domineret af lav og spredt bevoksning. Ude i søen vokser arter som gul og hvid åkande, svømmende vandaks og vandpileurt. I bredzonen store sten til nytte for bl.a. stor vandsalamander.

Græsrabatter får efterhånden karakter af overdrev.

1.4.4 Naturgenopretning

Nørre Enge er ved at blive genoprettet, nedsivningsgrøfter mv. skal befordre kvælstof- og fosforfjernelse og husdyr afgræsser arealet.

Når de lysåbne græsarealer slås i maj – juni og afklippet græs fjernes, udpines jorden; området bliver mere spændende at færdes i efterhånden som flere arter viser sig. Med arealet nord for Kildebakken som eksempel er potentialet bl.a.: Bidende ranunkel, prikbladet perikon, lancetvejbred, almindelig hvene, rød svingel, hvid snerre, håret høgeurt, liden klokke, almindelig røllike, almindelig kongepen, blåhat, hedelyng og en øjentrøst art.

I starten kan der måske høstes 4 – 5 ton tørstof pr ha om året og i løbet af nogle år falder udbyttet til 1 - 2 t pr ha. Afregningsprisen leveret til biogasanlægget i Foulum forventes en på kr. 500 pr ton tørstof, dvs. værdien er kr. 2.000 pr ha i starten og det falder til kr. 1.000 pr ha i løbet af nogle år forudsat uændret afregningspris. Selv om der er tale om mange små arealer, bliver denne pleje ikke nødvendigvis dyrere end den nuværende.

Nogle af arealerne kan plejes med afgræsning af husdyr, måske bedst, når arealerne er udpint lidt ved slæt i løbet af nogle få år.

1.4.5 Naturpleje

Fra Nørresøvej/Kokildedalen mod nord, stien og Nørresøvej Nord har udsigt over Nørresø meget stor betydning – til vandfladen og ikke kun rørskov mv. og lignende, lige som det store publikumspres kan udløse behov for at myndighederne regulerer æstetikken og naturen og her giver topprioritet til udsigten over vandfladen. Også fra Røddingvej ønskes skabt og vedligeholdt bedre udsigt over Nørresø.

Et enkelt velanbragt fugletårn kan bruges til kikkert-studier i fuglenes yngletid og dermed skabe mindre forstyrrelse.

Den tørre natur skal slås om sommeren, når forårsblomsterne er afblomstret og biomassen bør fjernes – ellers ophober næringsstofferne sig til skade for biodiversiteten - det er også rart med græssende køer på de bynære græsarealer. Nogen siger godt nok, der kommer til at lugte af kolort, men det er da bedre og mere hyggeligt end en mand, der kører rundt på en plænetraktor. Efterlades græs på befæstede arealer med afløb til kloak, er der risiko for at næringssaltene også belaster søerne. Udfordringen er også at overkomme mange ret små arealer, og løsningen er effektiv drift som beskrevet ovenfor under Nørreådal.

For rabatterne på veje og stier er Kommunen myndighed og varetager også driften for en del, f.eks. Bakkestien og Houlkærvej.

For søer, som indgår i kloaksystemet, kan Kommunen som myndighed fastlægge retningslinjer, bl.a. med hensyn til stor vandsalamander og vel forvente, at Energi Viborg, Spildevand A/S efterlever retningslinjerne.

For øvrige arealer – overdrev og søer - kan vejledning og koordinering være afgørende, og det er vigtigt og ønskeligt at Kommunen afsætter passende ressourcer hertil.

1.4.6 Forslag til forbedring af naturen i bynære grønne arealer

1. At formidle, involvere og forbedre naturen i det åbne land i overgangen til byen

Følgende elementer kan indgå:

- a) At en gruppe borgere indgår i nogle afprøvninger af hvordan de bedst får mere natur i sådanne områder. I den frivillige indsats kan gå på at hæmme nogle invasive eller andre uønskede arter, og at fremme nogle ønskede arter.
- b) At dyr til afgræsning koordineres med LMO, således at dyreejeren har ansvar, mens borgere dagligt har ansvaret for dagligt tilsyn, og meddele dyreejer ved sygdom og andre problemer.
- c) At kommunen evt. kan støtte med de penge, der er afsat i budgettet til de pågældende arealer og disse penge kan gå til slåning og fjernelse i afprøvningsområderne.
- d) At denne gruppe borgere og børnene i og studerende ved institutioner i området får mulighed for at følge med i hvad der sker med de naturlige arter, og får en oplevelse af naturforbedrende muligheder via projektet. Dvs. de kan bidrage til drift og registrering af hvad der sker. Frivillige timer tæller ikke med i projektets økonomi, men der skal frivillige timer med for at få et projekt igennem.

- e) At undervisningsinstitutionerne i området f.eks. 6 børnehaver, 3 folkeskoler inkl. SFO og klubber, Gymnasiet og HF, Medieskolen, Mercantec og Landbrugsskole involveres i udvikling og formidling og aktiviteter med henblik på, at viden om den konkrete natur i området implementeres i undervisningen, hvor det måtte være relevant.
  - f) At registrere naturværdier, herunder karakterfulde træer f.eks. kastanjetræerne på Houlkærvej nær rundkørslen, Fredsegen på Klostermarken Gl. Randersvej og rønnealléen på Bakkestien.
2. at planlægge og genoprette overdrev og hede omkring Skaldehøj mv. evt. som en del af byggemodningen af de sidste boliggrunde i det østlige Houlkær.
  3. At udsigter plejes ved at friholde og opsætte bænke og borde, f.eks. udsigten fra Birthes Bæk ind over Viborg samt til og fra Odshøj og Skaldehøj.
  4. At opsætte udkigstårne - ikke store tårne, men bare så man kan se hen over træerne, og måske fra tårn til tårn.
  5. At opsætte bænke. Også gerne skraldespande og hundeposer, så der ikke efterlades så meget affald i naturen.
  6. At sætte skilte op med information om mulige naturoplevelser i området, men omfanget af skilte ikke måtte forstyrre naturoplevelsen

2. Stier

Stier bør planlægges så man ikke skal gå ud og hjem ad samme vej men kobles sammen så man kan få en "cirkel-tur," det giver variation og øger brugsværdien. F.eks. kan Natursporet Øst for Paradis Houlkær – Tapdrup Kirkesti kobles sammen med Nørreåstien og Vibækstien.

2.1 Kort beskrivelse af eksisterende stier

Der er mange stier området syd for Gl. Randersvej og nord for Nørreåen: Nørreåstien, i Tapdrup sti til Åen, i Asmild Naturområde, i Skovsgård Skov langs Vibæk, over Golfbanen, på Klostermarken osv.

Gennem græsarealer, f.eks. nord for Kildebakken slås flere gange om året et 2 m bredt spor til en meget benyttet trampesti. Græsset bliver liggende, så græsset bliver tæt og fint at gå på. Lignende sti er lavet langs Vibæk ud for Asmild Dige.

Med start ved Houlkærhallen er i afmærket 2 Hjertestier

I Nørre Enge er i forbindelse med naturgenopretningen anlagt en 1,5 km lang sti, så her er man begunstiget og kan komme ud i engen. Der er stor tilfredshed med det etablerede stisystem nord for Nørresø og området er meget besøgt. Andre steder må man nyde på afstand.

2.2 Forslag til nye stier

1. Vibækstien (rød markering på kortet)

Stien går gennem Spangsdal langs Vibæk

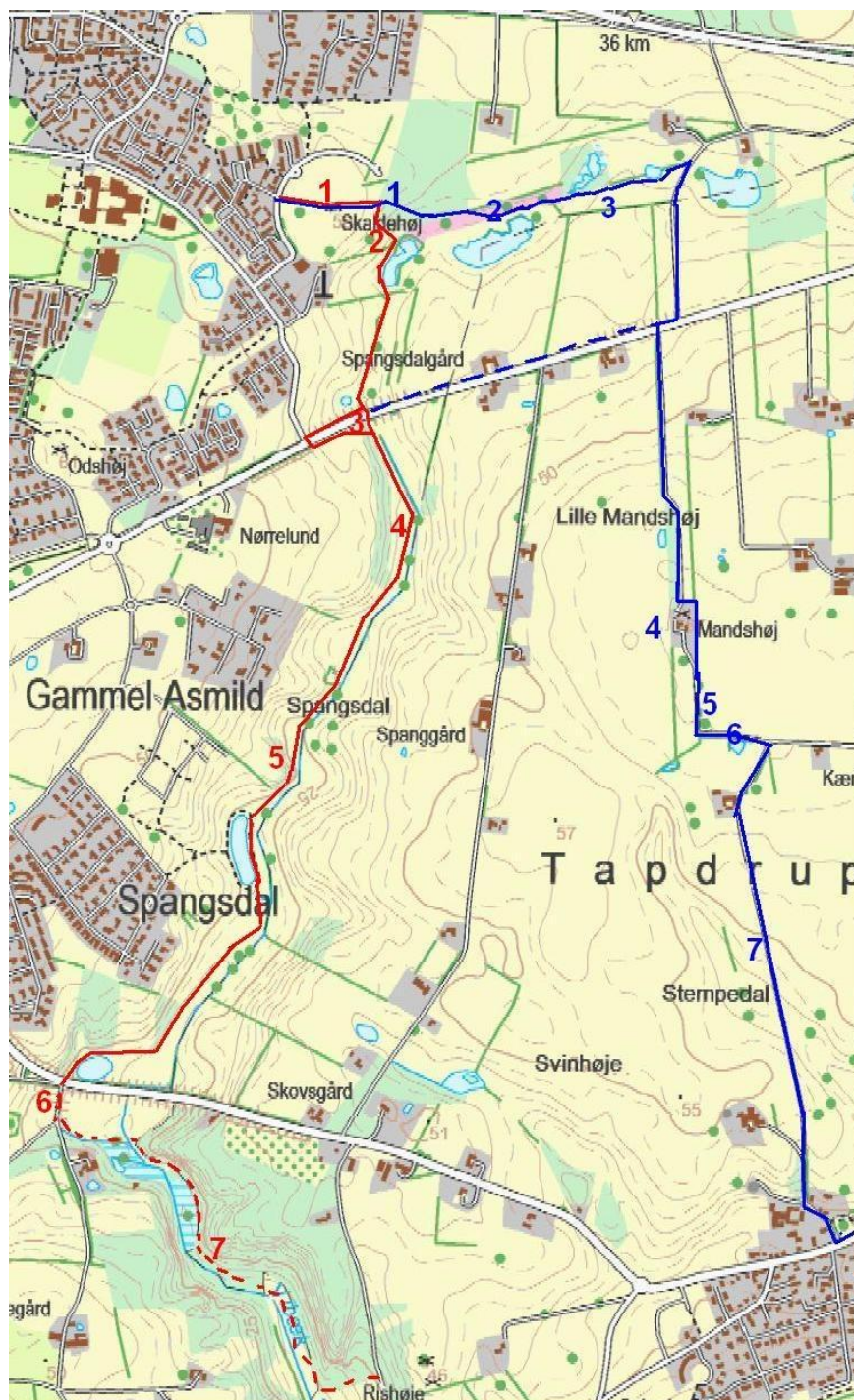
Her er tale om nyetablering af en sti, da der kun i lille udstrækning er eksisterende stier. Vi forestiller os en "trampesti" i første omgang, ikke egnet for gangbesværede eller barnevogne.

Kommentarer til de afmærkede punkter på ruten:

Markeringen er omtrentlig og skal tilpasses de faktiske muligheder i terrænet.

1. Stien starter ved Hedelyngen ved den nuværende trampesti forbi Skaldehøj. Skaldehøj bør gøres skaldet, dvs. bevoksningen ryddes for at frilægge udsigten. Det kunne være et lokalt projekt (efter at have undersøgt regler og muligheder hos Viborg Kommune). Trampestien har her forbindelse med andre stier mod nord til Palleshøje.
2. En lavt voksende kratagtig bevoksning frem til læhegnet, herefter overdrev.
3. Krydsningen med Randersvej er problematisk både på grund af trafik, autoværn og den hurtigkørende trafik. Under Randersvej er en ca. 1 m høj og 1 m bred tunnel og en fodgængertunnel/kvægtunnel ville være den optimale løsning. Alternativet er at følge cykelstien på nordsiden til Skaldehøjvej, krydse vejen her og etablere en trampesti langs vejen på sydsiden frem til, hvor et spor efter landbrugsmaskiner fører ned i dalen igen.

Når stien langs Vibækken føres i (kvæg)-tunnel under Randersvej, vil man samtidig skabe en bedre sammenhæng mellem Houlkær og Overlund. Tunnelen vil også være investering i en eventuel fremtidig byudvikling øst for Vibæk på Tapdrup Hede.

Markeringen er omtrentlig og skal tilpasses de faktiske muligheder i terrænet.

4. Privat opdyrket område. Stien kan ligge i den 10 m bræmme langs vandløbet, hvis ejeren giver tilladelse.
5. Kommunalt område, der plejes med afgræsning. Her er låger i hegnet og der er slået et spor, der er let at følge
6. Her forbindes stien med eksisterende stisystem langs Vibæk gennem Skovsgård Skov. Man kan også fortsætte ad grusveje forbi Spangsbo, Sønderhedegård og golfbanen.
7. Skovsgård Skov med eksisterende afmærkede ruter frem til Pramhusvej.

2. Houlkær – Tapdrup Kirkesti (blå markering på kortet).

Der er delvis tale om en genetablering af en kirkesti, da vejen til Randers forløb nord om Nørresø. Fra Houlkær Kirke følger stien det eksisterende stisystem ad Gymnasiestien til Skaldehøjvej og Hedelyngen.

De 2 foreslåede stier kan bindes sammen ved i Tapdrup at følge Nørreåstien (Fårupbanen) til Pramhusvej, og her fra den gule markering til Skovsgård Skov

Status

Status januar 2016 er, at stien er afmærket som Natursporet Øst for Paradis i 2013. I foråret 2015 er afmærkningen fjernet omkring Randersvej 82, idet de nye ejere ikke ønsker passage forbi den nye bolig, og Viborg Kommune vil ikke vil tilsidesætte ejernes forbud mod færdsel over ejendommen ved skiltning umiddelbart ved ejendommen

3 Projekt i Granada – aktiviteter og faciliteter

Den grønne kile beliggende øst for Nørresø, som er bedre kendt som Granadaskoven, rummer flere muligheder for kulturel og rekreativ udvikling under hensyntagen til områdets fine natur. At bevæge sig ad stien fra p-pladsen ved Fennebakken er som at træde ind i en anden verden af fred og nærvær. Her er mulighed for at nyde naturen midt i byen.

Det er vigtigt

- Med balancen mellem ro og aktivitet. Området er dog så stort, at det vil kunne rumme mange tiltag. Og kan man genetablere et dansested, som der har været i 30'erne?
- At tænke de unge ind som brugergruppe. Bålpladser og shelters kan være samlingssteder for de unge, og hvis de er inddraget i opbygningen og vedligeholdelsen, vil de også have ejerskab til området.

3.1 Kort beskrivelse af området

Granada ligger som en grøn kile mellem Nørresøbakken og Fennebakken øst for Nørresø.

Der løber en grusbelagt kørefast vej i bunden af dalen fra stien ved Nørresø til p-pladsen ved Fennebakken.

På begge sider af dalen rejser skovklædte skrænter sig stejlt og er med til at dæmpe motorstøjen fra de omkringliggende veje, samt forstærke lyden af fuglesang.

I den sydlige del af området finder vi en forholdsvis jævn og let skrånende græsmark/plæne. I den vestlige del af plænen ligger der en lille delvist tilgroet dam, som også fungerer som forsinkelsesbassin for en del af områdets overfladevand.

3.2 Bevægelse og leg

Elevrådet på Houlkær Skole har flere forslag til konkrete bevægelsesaktiviteter. Forskellen på forslagene afspejler alderen på elevrådsrepræsentanterne. De yngste repræsentanter (4.-6.klasse) ser aktiviteterne ind i en kombination mellem bevægelsesmæssige udfordringer og leg. Redskaberne skal gerne placeres, så de kan indgå i en leg, - f.eks. som foreslået "Jorden er giftig". Hulebygning og svævebane indgår også som legeredskaber.

For de lidt ældre repræsentanter er fokus mere på idrætsaktiviteter. Når de er ude at løbe, vil et afbræk på løbeturen med fitnessredskaber være rigtig godt, men de vil ikke bygge huler og lege fangelege. Fangelege er dog attraktivt, hvis det er en aktivitet som f.eks. paintball, eller hvis der er mulighed for at konkurrere med hinanden i armgang el.lign.

3.2.1 Legeplads:

Ved legeplads forstås ikke en legeplads som i klassisk forstand med gynger rutchebane mm. Området har tidligere været beriget med en rigtig fin og flot legeplads opbygget af træ. Denne blev, af sikkerhedsmæssige årsager, fjernet for flere år tilbage.

Området byder i sig selv på naturlige sansemotoriske oplevelser: Bakker, skrænter, liggende træstammer, højt og lavt græs, lyden af natur (fugle og vind). Man kunne fx supplere dette med store sten anlagt i organisk slangeform (mere til balance og fantasi) i en lang "sandkasse" af hensyn til faldunderlag og vedligehold, vippe eller en mini forhindringsbane bygget op i enkle materialer med lavt plejeniveau. Og selvfølgelig en boldbane til al den leg og aktivitet et græstæppe med et par primitive mål indbyder til.

Elevrådet har en række forslag:

- a) Fitness som forhindringsbane, jorden er giftig med forskellige øvelser undervejs. Blandingen af forhindringsbane og fitness ting gør at der er noget til hele familien.
- b) Idrætstimer i Granada. Derfor er der brug for aktiviteter til mange.
- c) Fitness som "stop" på løbeturen.
- d) Armgang med forskellige udfordrings niveauer.
- e) Gynger i træer. Det er den sjoveste måde at gynge på. Gerne flere gynger i nærheden af hinanden, så man kan gynge sammen.
- f) Siddeplateau oppe i træer – måske som hulebygning. Det er sjovt at klatre i træer, og det er sjovt at sidde deroppe og kigge ned. Det kan bare være nogle pinde på tværs, men der må også gerne være hegn rundt, så man kan gemme sig.
- g) Tovbro og svævebane. Den må gerne være rigtig stejl, og gerne meget lang.
- h) Rappelling.
- i) Depoter med og skatte til rollespil, f.eks. sværd af grene. Hvis man havde et sted, hvor der var en masse sværd kunne man nemmere lege rollespil, når man kom forbi. "Sværdene skal bare være en gren med et søm i en gren, der går på tværs."

Mulige samarbejdspartnere: Lokale entreprenører, div. landmænd (store sten, evt. transport), lokale byggemarked, beboer i området, daginstitutioner, skoler, MiniMerc, lokale trækunstnere, kommunen etc.

3.2.2 Aktiviteter i det sydlige del af lysningen

Hele elevrådet på Houlkær Skole tilkendegiver, at der gerne må komme aktiviteter i området. Der må gerne være en stor mangfoldighed i aktiviteterne – spændende fra hyggelige familieaktiviteter til konkurrencer, events, undervisning, koncerter og arrangementer folk selv planlægger. Elevrådet har en forventning om, at der vil være opbakning fra kammerater og forældre til alle de foreslåede aktiviteter.

Elevrådet vil gerne inddrages i den fortsatte proces, og vil gerne være med i noget lignende en anden gang. Elevrådet vil gerne citeres for deres ideer. De vil også gerne være budbringere til deres kammerater.

Når/hvis projekterne skal realiseres vil elevrådet gerne hjælpe Anja med at finde hjælpere, - både hos kammerater og forældre.

Elevrådet vil også gerne være med til at finde kammerater og forældre, når noget skal vedligeholdes.

Der kunne også anlægges naturlige motionsredskaber med et islæt af forhindringsbane. Her tænkes der fx på simple bomme i forskellige højder til bl.a. kropshævninger, step og udstrækningsøvelser og balancegang. Således kan området anvendes som et supplement til den nyligt indviede hjertestil. Man kan gå skridtet videre og lave et såkaldt hjerte/livsstil område – det gode liv.

Mulige samarbejdspartnere: FUT-instruktør (forsvaret), instruktør motionscenter, gymnastikhøjskolen, avis-marathon klubben, skoler, foreninger, beboere i området, lokale trækunstnere, kommunen etc.

3.2.3 Grill- og Madpakkehus og 2 shelters er bygget i 2015

Bro, shelter og i baggrunden madpakkehuset. (Nu er der vand i Søen)

I madpakkehuset er det muligt at tage på skovtur i al slags vejr. At afholde små intime foredrag/fortællinger/kurser. Bruges som "basecamp" for andre arrangementer, f.eks. bålkonkurrence

– også for fædre. Og Grillkonkurrence vil gøre, at hele familier vil komme og være med. Det vil være rigtig hyggeligt.

Og rågefest om foråret – bålstegte rågeunger fra den årlige regulering af rågebestanden.

De 2 shelters vil øge mulighederne betragteligt.

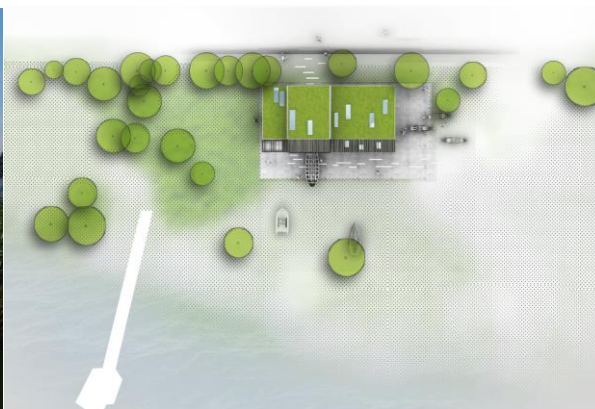
3.2.4 Vandhullet

Vandhullet eller den lille sø som fungerer som opsamling for overfladevand fra området og halvdelen er oprenset i 2015 og resten bliver det om 3 år – opdelingen skyldes den fredede store vandsalamander.

I 2015 er også bygget en bro ud i vandet, hvor man kan søsætte hjemmegjorte både i den lave sø. Man kan ligge på maven og kigge på dyre- og insektlivet i vandet. Tage på fisketur med net. Man kan let tage forskellige vandprøver til hel- og halv professionelt brug osv.

Mulige samarbejdspartnere: skoler, lokale beboere/handymænd m/k, naturvejleder, kommunen

3.5.5 sejlcenter og anløbsbro til Margrethe

FDF Sejlcenter har i 2015 anlagt slæbested og anløbsbro ved den nordlige ende af Nørresø.

Sejlkubbens gamle hus er revet ned og projekt til Sejlcenter udarbejdet af arkitekt Stephan Gustin er godkendt og forventes bygget i 1. halvår af 2016

3.5.6 Badestrand i den nordlige ende af Nørresø

I tilknytningen til FDF spejdernes sejlcenter i den nordlige ende af Nørresø er der store ønsker om at etablere en lille badestrand, såfremt man kan få tilladelse/dispensation til at fjerne en del af rørskoven (Det forlyder at der for 50 – 60 år siden ikke var nær så store rørskove i søerne.) og evt. indhegne badeområde og udlægge lidt sandbund. Dette ville også kunne blive et udflugtsmål for lokale borgere samt fremme vandaktiviteten, f.eks. boatdrill, snorkel og dykning og evt. lave en oprensning af ”vragdele” ved den lokale dykkerklub, kajak sejls og polo.

Det vil også sætte fokus på søernes tilstand og rige muligheder.

Mulige samarbejdspartnere: Kommunen, ViborgEgnens Turistråd, FDF Sejlcenter, lokale borgere og håndværkere

3.5.7 Karrusel som i ”gamle dage” ved søen

Flere af den lidt ældre generation, har erindring om en karrusel i træ, som stod opstillet i området omkring i Granada i omkring 1930.

Det ville være et rigtig godt historisk projekt at genetablere den gamle facilitet. Som et tilsvarende eksempel kan nævnes ishuse i Dollerup, der alle dage har været et udflugtsmål for viborgensere i alle aldre. Her er der dog ikke en is i vente, men en anden ”milepæl” for udflugten i vente og endnu et trækplaster for en sejltur.

Mulige samarbejdspartnere: Kommunen, ViborgEgnens Turistråd, Museet, lokale borgere og håndværkere

3.5.8 Praktiske og organisatoriske forhold

Der vil selvfølgelig altid være nogle tilsyn samt reparations- og vedligeholdelsesopgave der skal varetages. Der kunne fx oprettes et laug bestående af lokale interesser og beboere. Indgå materiale aftaler med lokale firmaer. Kommunen som ejer jorden og har et vist tilsyn og pleje af området i forvejen kunne i en vis udstrækning formodentlig også være en aktør i flere sammenhænge.

Man kan lave ”folkeaktier” som dels giver et økonomisk tilskud men også giver en vis form for ”ejerskab” og interesse for området.

Lave en drejebog for en række eller kæde af events til formål for at fremme interessen (evt. finansieringen) for og udvikling af området som fx afholdelse af kursus/konkurrence i bålbygning, kursus i ”kunst med motorsav”, foredrag ved en naturvejleder, små koncerter, høstmarked, kursus i grill og bålmad etc.

Bruge elevrådet fremover som dialog-forum. Anja må meget gerne komme og snakke om andre ting med elevrådet.

Elevrådet vil gerne hjælpe med at lave nogle af tingene, og tror at andre børn og forældre også gerne vil hjælpe.

Elevrådet vil være med til at skaffe hjælpere til Anja, når noget skal vedligeholdes.

Når andre skal vide noget om, hvad der sker, så vil elevrådet gerne fortælle om det i klasserne, og forældre-Intra på skolen er en sikker måde at kommunikere til mange på.

Ved de nævnte tilkendegivelser fra elevrådet kiggede de enkelte repræsentanter hen på Anja. Den personlige tilstedeværelse, og det at være et ”kendt” menneske kan have stor betydning. Det kan

tolkes, at hvis Anja ikke havde haft denne gode dialog med elevrådet, så ville dette kendskab og denne parathed ikke nødvendigvis have været til stede.

4. Gennemføre planen herunder økonomi

Vi håber også på et fortsat godt samarbejde med medarbejdere og beslutningstagere i kommunen, med Landboforeningen, grundejerforeningerne og mange andre foreninger, Viborg Boligselskab og Naturstyrelsen.

Status for samarbejde og bidrag

2013 Natursporet Øst for Paradis - Houlkær Tapdrup Kirkesti

Dansk Vandrelaug, Initiativgruppen Houlkær, Houlkær Menighedsråd, Tapdrup Menighedsråd og Tapdrup Borgerforening samarbejdet om at etablere. Nordeafonden har doneret via Landbrug og Fødevarer 2 x 16.663 kr.

2014-15 Faciliteter i Granada

Sponsorer og samarbejdspartnere - Andelskassen, Anders Brøndums Velgørende Fond, Boligselskabet Viborg, Dagplejeinstitutionerne Område Øst, Dagtilbud Område Øst, Energi Viborg, Friluftsrådet, Gartneren i Havris, Houlkærskolen, Initiativgruppen Houlkær, Lions Club Viborg, Mercantec, PH Grej Nørremølle, Stark Viborg, Sørensen & Mortensen, Viborg kommune og Viborg Renovation har doneret 125.923 kr.

2015 Grønt Partnerskab "Elever gir naturen et pift og får nye kompetencer på Klostermarken i Viborg"

Naturstyrelsen og Viborg Kommune har bidraget med 210.000 kr.; Houlkær Skole, Overlund Skole, Møllehøjskolen, Naturskolen samt klubberne Kværnen, Toften og Gården har bidraget med 832 lønnede timer i samarbejde med Natur & Landbrug Aps, Tjele

-